

पुष्प प्रवर्द्धन नीति २०६८

(कार्यान्वयन कार्ययोजना सहित)

नेपाल सरकार

कृषि विकास मन्त्रालय

फ्लोरीकल्चर एसोसिएशन नेपाल

पुष्प प्रवर्द्धन नीति २०३८

(कार्यान्वयन कार्ययोजना सहित)

नेपाल सरकार

कृषि विकास मन्त्रालय

एनएचसीकन्टर एशोसिएशन नेपाल

पुष्प प्रवर्द्धन नीति, २०६८

(नेपाल सरकारबाट स्वीकृत मिति : २०६९/८/२९)

१. पृष्ठभूमि

भौगोलिक परिवेश, जलवायु, उपलब्ध भ्रत साधन र संभावनाको आधारमा दिगो र व्यावस्थित पुष्प तथा पुष्पजन्य बस्तुको उत्पादन तथा व्यावसायिकरणको लागि पुष्प प्रवर्द्धन नीति अति आवश्यक महशुस गरिएको छ। यस नीतिको कार्यान्वयनबाट निजी क्षेत्रको सहभागिता अभिवृद्धि भई रोजगारीको अवसर सृजना हुने र आय आर्जनको साथै बैदेशिक मुद्रा समेत आर्जन हुने हुन्छ। पुष्प तथा पुष्पजन्य बस्तुको विकास तथा प्रवर्द्धन गर्न सकेमा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा टेवा पुग्नुको साथै गरीबी न्यूनीकरणमा समेत योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ।

२. वर्तमान स्थिति

हाल नेपालका ३५ जिल्लामा लगभग ६०० भन्दा बढी कृषक घर परिवार व्यावसायिक पुष्प खेतीमा संलग्न रहि ४०,००० भन्दा बढी व्यक्ति प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा यस व्यवसायमा निर्भर रहेका छन्। सय भन्दा बढी कट फ्लावर थोक तथा खुद्रा बिक्रेताबाट वार्षिक भण्डै ९१ करोडको हाराहारीमा व्यावसायिक कारोबार भई रहेको छ। नेपालबाट यूरोप तथा भारत, जापान, मध्य पूर्व लगायत एसियाका अन्य देशहरूमा पुष्प तथा पुष्पजन्य बस्तुको निकासी वार्षिक रु. १९ करोड भन्दा बढी हुने गरेको र यस व्यवसायमा संलग्न दक्ष तथा अर्धादक्ष कामदारहरूले वैदेशिक रोजगारी पाउने क्रम पनि बृद्धि हुदै गएको छ। यस परिप्रेक्ष्यमा यस क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिई अन्य जिल्लाहरूमा पनि विस्तार गर्दै पुष्प एवं पुष्पजन्य व्यवसायको कारोबार बढाउन सकेमा राष्ट्रले अभव वढी आर्थिक फाईदा लिन सक्ने देखिन्छ।

३. समस्या र चुनौती

वीउ विजन, मलखाद, विषादी जस्ता पुष्प खेतीका लागि अति आवश्यक मानिने बस्तुहरू आज सम्म पनि अन्य मुलुकमा निर्भर हुनु परेको छ। दक्ष प्राविधिक जनशक्तीको कमिले गर्दा रोग तथा कीराको सही पहिचान हुन नसकि सम्पूर्ण वाली नष्ट हुने अवस्था रहेको छ। भारत तथा चीनबाट भित्रिने फूल तथा तिनका बोट बिरुवाको निरोगीताको जाँच गर्ने प्रभावकारी संयन्त्रको अभावमा पुष्प खेतीमा बर्षेनी नयाँ नयाँ रोग तथा कीरा भित्रिने हुदाँ यसमा गरेको लगानी समेत जोखिममा परि पुष्प उद्योग धरासायी बन्न सक्ने अवस्था सृजना हुन सक्ने देखिन्छ। पुष्प खेतीलाई उच्च मूल्यको बालीको रूपमा लिईएतापनि यसको अध्ययन, अनुसन्धान र पूर्वाधार विकास कार्यक्रम

प्राथमिकतामा नपरेकाले अपेक्षित लगानी हुन सकेको छैन । वितीय संस्थाहरुको न्यून लगानी, उत्पादित कटफ्लावरको उत्पादन स्थल देखि स्थानीय बजार र अन्तर्राष्ट्रिय बजारसम्म पुऱ्याउने उचित वातानुकूलित ढुवानी साधनको अभाव साथै भन्भकटिलो एवं लामो भन्सार प्राक्रिया यस व्यवसायका चुनौतिहरु हुन ।

४. नीतिको आवश्यकता

पुष्प व्यवसायको प्रवर्द्धनको लागि उत्पादन देखि बिक्री बितरण तथा उपभोक्तासम्म उचित समय एवं अवस्थामा पुगुन्जेलको मूल्य अभिवृद्धि शृङ्खला (Value chain) प्रकृतिलाई ब्यवस्थित तथा नियन्त्रण गरी दिशा निर्देश गर्न राज्यको स्पष्ट दृष्टिकोण हुनु पर्ने हुन्छ । यस सन्दर्भमा “पुष्प प्रवर्द्धन नीति” को आवश्यकता महशुस गरिएको छ । नेपालमा पाईने बिभिन्न प्रजातिका र आर्थिक महत्त्वका अन्त्य, पुष्प उत्पादन र ब्यवसायबाट रोजगारीका अवसर सृजना हुनुको साथै नेपालकै मौलिक तथा रैथाने फूल, बोट बिरुवाको पहिचान गरी संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्न सकेमा त्यसको निर्यातको ठूलो संभावना पनि रहेको छ । दीर्घकालिन कृषि योजना तथा राष्ट्रिय कृषि नीति, २०६१ र वाणिज्य नीति, २०६५ ले प्रमुख निर्यात योग्य वस्तु र बढी मोल जाने वालीको रूपमा यसलाई प्राथमिकता दिइएतापनि यसको प्रवर्द्धनमा पर्याप्त जोड नदिईएको हुँदा लगानी कर्तालाई आकर्षित गर्न सकिरहेको छैन । चात्तु त्रिबर्षीय योजना (२०६७/२०६८-२०६९/२०७०)ले यसलाई उच्च मूल्यको वस्तुको प्राथमिकतामा राखी ओर्किडलाई एक गाँउ एक उत्पादन कार्यक्रम अन्तर्गत निरन्तरता दिनुको साथै आलंकारिक फूलको गुणस्तरीय उत्पादनको लागि मूल्य अभिवृद्धि शृङ्खला सुधारमा जोड दिईएको छ । पुष्पवाली अति नै जोखिमपूर्ण, चाडै बिधिएर जाने र यसको प्रयोग बिशेष अवस्थामा हुने भएकोले उचित अवस्था तथा समयमा उपभोक्ता सम्म पुऱ्याउनु पर्ने हुन्छ । उत्पादित कटफ्लावरको उत्पादन स्थल देखि स्थानीय र अन्तर्राष्ट्रिय बजारसम्म पुऱ्याउनका लागि उचित वातानुकूलित ढुवानी साधन, कम भन्भकटिलो एवं छोटो भन्सार प्राक्रिया हुन आवश्यक हुन्छ । साथै अध्ययन अनुसन्धानमा प्राथमिकता दिई उपयुक्त प्राबिधि विकास गर्न यस क्षेत्रमा लगानी बढाउन अति आवश्यक हुन्छ । यस सन्दर्भमा यस ब्यवसायलाई ब्यवस्थित गरी आन्तरिक बजारको साथै निर्यातलाई प्रवर्द्धन गर्न पुष्प प्रवर्द्धन नीति अति आवश्यक देखिन्छ ।

५. लक्ष्य

पुष्प र पुष्पजन्य वस्तुको उत्पादन बृद्धि गरी पुष्प व्यवसाय बिस्तार गर्न, रोजगारीको अवसर सृजना गर्न, आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धन गर्नका साथै गरीबी निवारणमा टेवा पुऱ्याउन र पुष्प जैविक बिबिधता संरक्षण गर्न भरपर्दो उपक्षेत्रको रूपमा पुष्प क्षेत्रको विकास गर्ने ।

६. उद्देश्य

- ६.१ पुष्प तथा पुष्पजन्य बस्तुको उत्पादन र उत्पादकत्वमा बृद्धि गर्ने ।
- ६.२ पुष्प खेती तथा व्यवसायमा निजीक्षेत्रको संलग्नता बढाउदै उत्पादनलाई प्रोत्सायनी बनाई आन्तरिक वजार व्यवस्थापन तथा निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने ।
- ६.३ स्थानीय अनुवांशिक पुष्प स्रोतको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने ।

७. नीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य: १. पुष्प तथा पुष्पजन्य बस्तुको उत्पादन र उत्पादकत्वमा बृद्धि गर्ने ।

- ७.१.१ नेपालका विभिन्न भागमा पुष्प खेती विस्तार गर्न पुष्प नर्सरी स्थापना गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।
- ७.१.२ व्यवसायिक पुष्प खेतीको संभावना भएका क्षेत्रमा पुष्प फार्महरू स्थापनामा जोड दिइने छ । शिक्षित बेरोजगार तथा सेवा निवृत्त व्यक्ति वा समुहलाई पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसाय स्थापना तथा सञ्चालनका लागि प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- ७.१.३ पुष्प व्यवसायको विकास तथा विस्तार गर्न यससंग सम्बन्धित सरकारी, गैरसरकारी तथा प्राज्ञिक संस्थाहरूसंगको समन्वय तथा सहकार्यमा अध्ययन तथा अनुसन्धान कार्य गरिने छ । पुष्प क्षेत्रको प्रविधि विकास र प्रविधि प्रसारणमा संलग्न सरकारी निकायहरूमा दक्ष जनशक्ति र भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गरी शशाक्तिकरण गरिने छ ।
- ७.१.४ पुष्प उत्पादन र उत्पादन उपान्तका प्रविधिको सूची तयार गरी संभाव्यताका आधारमा जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, निजी क्षेत्र तथा दुबैको सहकार्यमा प्रविधिको विस्तार गरिनेछ ।
- ७.१.५ संभाव्यताको आधारमा कुनै जिल्लामा कुनै निश्चित प्रजातिका व्यवसायिक पुष्प खेती हुन सक्ने पाइएमा त्यस जिल्लालाई त्यस प्रजातिको पुष्प क्षेत्र घोषणा गरी ती ठाउँमा पूर्वाधार विकासका एकिकृत प्याकेज व्यवस्था गर्न प्राथमिकता दिइनेछ ।
- ७.१.६ व्यवसायिक रूपमा पुष्प खेती भएका पकेटहरूमा पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसाय प्रवर्द्धनको लागि सिचाई, कृषि सडक, संकलन केन्द्र, शीत भण्डार (कोल्ड स्टोरेज, कूलिङ च्याम्बर भएको ढुवानी साधन), ग्रामीण विद्युतीकरण, उपयुक्त कृषि प्रविधिको विकास, प्रयोगशाला परीक्षण सेवा जस्ता व्यवसाय प्रवर्द्धनका पूर्वाधारहरू सरकारी, निजी, सहकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्र समेतको सहकार्यमा विस्तार गरिने छ ।
- ७.१.७ पुष्प व्यवसायको लागि चाहिने रासायनिक मल, प्राङ्गारिक मल, किटनासक, भ्ररानासक, रोगनासक विषादी तथा कृषि सामग्री आदि पुष्प उद्योग तथा

- पुष्प नर्सरीले सम्बन्धित निकायको सिफारिसमा अन्य मुलकबाट आयात गर्न पाउने व्यवस्था मिलाईनेछ ।
- ७.१.८ पुष्प नर्सरी तथा पुष्प फर्महरूले आवश्यक फूलका माउ वोट बिस्वा (Mother Plant), कलमी बिस्वाहरू, फूलको गानो तथा जराहरू, फूलको वीउ बिजन, सिँचाई र बाली संरक्षणका उपकरणहरू, न्लास हाउस निर्माणका सामग्रीहरू, कुलिङ च्याप्पर भएको ढुवानी साधन (Refrigerated truck) आयातमा लाने कर महसुल रकम आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरी सहुलियत प्रदान गर्न सकिनेछ ।
- ७.१.९ पुष्प खेती र पुष्प व्यवसायलाई बिद्यालय, विश्वविद्यालय/कलेजहरूका पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने पहल गरिने छ । कृषि अनुसन्धान केन्द्र तथा कृषि तालिम केन्द्रहरूमा पुष्प खेती सम्बन्धी प्राविधिक तालिम गराउने व्यवस्था गरी पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसायको क्षेत्रमा जनशक्तिको विकास गरिनेछ ।
- ७.१.१० शहरी क्षेत्रमा र सडक किनारामा पुष्प र पुष्पजन्य बनस्पतिहरू लगाई सडक र शहरको सौन्दर्य बृद्धि गर्ने तथा वातावरण स्वच्छ राख्ने कार्यलाई सरकारी, निजी, सहकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्र समेतको सहकार्यमा विस्तार गरिने छ ।
- ७.१.११ पुष्प र पुष्पजन्य वस्तुहरू प्रशोधन गरी वानस्पतिक औषधीहरू, अत्तर र अन्य सौन्दर्य प्रशाधनका सामग्रीहरू उत्पादन गर्ने उद्योगहरू स्थापनामा प्रोत्साहन गरिने छ ।
- ७.१.१२ पुष्प खेती तथा व्यवसायलाई प्रवर्द्धन गर्न यसलाई बिलीय संस्थाहरूबाट प्रदान गरिने प्राथमिकता प्राप्त कर्जाको क्षेत्र भित्र पारी आवश्यक ऋण उपलब्ध गराईनेछ ।
- ७.१.१३ पुष्प व्यवसायको परियोजना धितोमा राखी कर्जा प्रवाह गर्ने व्यवस्था तथा पुष्प व्यवसाय प्रवर्द्धनका लागि कृषक समुहको जमानतमा ऋण प्रवाह गरिने छ ।
- उद्देश्य: २ पुष्प खेती तथा व्यवसायमा निजीक्षेत्रको संलग्नता बढाउदै उत्पादनलाई प्रत्तिस्पर्धी बनाई आन्तरिक बजार व्यवस्थापन तथा निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने ।**
- ७.२.१ पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसाय/उद्योगलाई राष्ट्रियस्तरमा प्राथमिकता प्राप्त उद्योगको रूपमा मान्यता दिई सोहि अनुरूपका सुविधा प्रदान गरिनेछ ।
- ७.२.२ पुष्पजन्य वस्तु निर्यातमा आवश्यक पर्ने प्याकोजिङ सामग्री लगायत अन्य उपकरणहरू आयात गर्दा कृषि उपकरणहरू सरहको भन्सार महसुल लगाउने नीति अवलम्बन गरिने छ ।

- ७.२.३ पुष्प उत्पादन तथा पुष्पजन्य व्यवसाय / उद्योगलाई बिमा गराउन प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- ७.२.४ पुष्प खेतीको विकास तथा प्रवर्द्धनको लागि उत्पादन एवं उत्पादन पश्चात उपभोक्ता सम्म पुग्ने मूल्य अभीवृद्धि शृङ्खला को प्रकृयामा आवश्यक अध्ययन अनुसन्धानमा प्राथमिकताका दिइनेछ ।
- ७.२.५ पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसाय / उद्योगसंग संलग्न व्यवसायीहरूले पुष्प तथा पुष्पजन्य बस्तुको सहज निर्यात / आयात लगायत विक्री बितरण गर्न पाउने ब्यवस्था मिलाइनेछ ।
- ७.२.६ पुष्पजन्य बस्तुलाई अन्तरराष्ट्रिय बजार प्रणालीमा प्रवेश गराउनको लागि आवश्यक पूर्वाधारको विकास गरिनेछ ।
- ७.२.७ पुष्पजन्य उत्पादनको गुणस्तर कायम राख्न संकलन, प्रशोधन, संचय तथा ढुवानी प्रविधिका साथै बजार मूल्य जस्ता व्यावसायिक सेवा प्रदान गर्ने कार्यमा सरकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको सहभागितामा व्यावसायिक सेवा केन्द्रको स्थापना तथा विकास गरिने छ ।
- ७.२.८ अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा निर्यात प्रवर्द्धनको लागि विभिन्न उत्पादन स्थल / संकलन केन्द्र / थोकबजारमार्फत भन्सार प्रकृया पुरा गरी सोभै वातानुकूलित ढुवानी साधनको माध्यमबाट पुष्प तथा पुष्पजन्य बस्तुलाई बस / ट्रेन / अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको जेट विमान सम्म पुर्‍याउने ब्यवस्था मिलाइनेछ । साथै पुष्प र पुष्पजन्य वस्तुहरूको आयात गर्दा यसको संवेदनाशिलतालाई ध्यान दिदै सरलीकृत भन्सार प्रकृयाको ब्यवस्था गरिने छ ।
- ७.२.९ पुष्प बीउ विजन तथा उत्पादित उत्पादनको खरिद विक्रीलाई ब्यवस्थित गर्न देशका प्रमुख स्थानहरूमा अत्याधुनिक प्रविधियुक्त बजार विकास तथा बिस्तार गरिनेछ ।
- ७.२.१० नेपालका विभिन्न भागमा पुष्प व्यवसाय बिस्तार गर्न कट्ट फ्लावर (ताजा फूल) पसल खोली व्यवसाय गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।
- ७.२.११ सम्भाव्य अन्तर्राष्ट्रिय बजारलाई लक्षित गरी अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा लोकप्रिय रहेका र नेपालका प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता उच्च रहेका पुष्प जन्य उत्पादनलाई प्रवर्द्धन र निकासी गर्न विशेष जोड दिइने छ ।
- ७.२.१२ युवा, महिला, जनजाती तथा पिछडीएका बर्गहरूलाई पुष्प व्यवसाय संचालन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।
- ७.२.१३ नेपालमा पुष्प व्यवसायको संभाव्यता र महत्वलाई प्रचार र प्रवर्द्धन गरी विदेशी लगानी आकर्षित गर्न अनुकूल वातावरण शृजना गरिनेछ ।

७.२.१४ पुष्प व्यवसायको विकास, विस्तार तथा प्रवर्द्धनको लागि आवश्यक पर्ने अन्य सेवा / सुविधा तथा कर छुट नेपाल सरकारका अन्य स्वीकृत नीति अनुसार उपलब्ध गराइनेछ ।

उद्देश्य: ३ स्थानिय पुष्प अनुवाशिक स्रोतको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने ।

७.३.१ नेपालका स्थानीय, रैथाने, फूल फुल्ने तथा नफुल्ने आलङ्कारिक बोटबिरुवा पहिचान गरी तिनको वैज्ञानिक विवरण तयार गरी सुचिकृत गिने छ र नियमित रूपमा लगत / अभिलेख अध्यावधिक गरिनेछ । साथै नेपालमा भएको मौलिक तथा रैथाने आलङ्कारिकबोट बिरुवाको पेटेन्ट अधिकार सुरक्षित गरिनेछ ।

७.३.२ नेपालको राष्ट्रिय फूल लाली गुरास लगायत अन्य मौलिक तथा रैथाने फूल फुल्ने वा नफुल्ने आलङ्कारिक बोट बिरुवाहरु मध्ये व्यवसायिकरण गर्न सकिनेलाई व्यवसायिकरण गरिने र प्रचलित कानून अनुसार प्रतिबन्ध लगाईएका बोट बिरुवाहरुलाई प्रतिबन्धित सूचिमा सूचिकृत गरिने छ ।

७.३.३ जैविक विविधता संरक्षणमा सहयोग पुऱ्याउन पुष्पजन्य वस्तुको स्थानीय संरक्षण (In situ conservation) गर्दै सहभागीतात्मक जैविक विविधता संरक्षण क्षेत्र (Participatory Biodiversity conservation area) विकास गरिने छ । साथै Ex-situ conservation का लागि राष्ट्रिय आनुवाशिक श्रोत केन्द्र (Gene Bank) मा संरक्षण गरिनेछ ।

७.३.४ जैविक विविधतामा आधारित पुष्प बजार तथा पुष्प उद्योग / व्यवसायको विकास गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।

७.३.५ पर्यावरण र पर्यावरणीय सेवा प्रदान गर्ने परागसेचक (Pollinators) र अन्य मीन जीवहरुको संरक्षण र दिगो परिचालनका लागि वातावरण मैत्री प्राञ्चारिक मल र जैविक तथा प्राञ्चारिक बिषादी प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

७.३.६ पुष्पजन्य जैविक विविधताको संरक्षण, संवर्द्धन तथा दीगो उपयोगको लागि अध्ययन, अनुसन्धान एवं प्रसारको कार्यलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।

८. संस्थागत व्यवस्था

पुष्प प्रवर्द्धन नीतिलाई कार्यान्वयनको लागि निम्नानुसारको १२ सदस्यीय “पुष्प व्यवसाय विकास समन्वय समिति” गठन गरिनेछ ।

सचिव, कृषि विकास मन्त्रालय
सह-सचिव, अर्थ मन्त्रालय

संयोजक
सदस्य

सह-सचिव, वन तथा भूसुरक्षण मन्त्रालय	सदस्य
सह-सचिव, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	सदस्य
सह-सचिव, उद्योग मन्त्रालय	सदस्य
महानिर्देशक, कृषि विभाग	सदस्य
उप-सचिव, ऐन नियम परामर्श शाखा, कृषि विकास मन्त्रालय	सदस्य
कार्यकारी निर्देशक, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्	सदस्य
फ्रिलोकिक्ल्वर एशोसिएसन नेपालको अध्यक्ष / निजको प्रतिनिधि	सदस्य
कृषि उद्यम केन्द्रका, कार्यकारी निर्देशक	सदस्य
पुष्प उत्पादक कृषक वा ब्यवसायीका प्रतिनिधि	सदस्य
सह-सचिव, कृषि ब्यवसाय प्रबर्द्धन तथा तथाङ्क महाशाखा,	सदस्य-सचिव
कृषि विकास मन्त्रालय	

५. आर्थिक पक्ष

पुष्प ब्यवसाय विकास समन्वय समितिले पुष्प ब्यवसायको विकास तथा प्रबर्द्धन गर्न आर्थिक स्रोत जुटाउन देहायका कार्य गर्न सक्नेछ,

- (क) सम्बन्धित निकायको स्वीकृति लिई गार्डिय तथा अन्तरगार्डिय संध सस्था एवं अन्य स्रोतबाट पुष्प विकास तथा अनुसन्धानको लागि रकम प्राप्त गर्ने ।
- (ख) बिभिन्न पुष्प खेती वा बजार ब्यवस्थापन सम्बन्धी सिफारिस वा परामर्श सेवा प्रदान गरे वापत सेवा शुल्क लिन सक्नेछ ।
- (ग) नेपाल सरकार तथा अन्य निकायबाट अनुदान / सहयोग प्राप्त गर्ने ।

१०. कानूनी व्यवस्था

यस नीतिमा उल्लेखित प्राबधानहरूलाई कार्यान्वयन गर्न प्रचलित कानूनमा परिमार्जन गर्नु पर्ने भएमा आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गरिने र थप कानुनी ब्यवस्था गर्नु पर्ने भएमा सोको समेत ब्यवस्था गरिने छ । पुष्प ब्यवसाय विकास समन्वय समितिले आफ्नो कार्यबिधि आफै बनाउन सक्ने छ ।

११. अनुगमन र मुल्याङ्कन

स्थानीय तहदेखि केन्द्रिय तहसम्मको पुष्प क्षेत्रको योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा सम्बन्धित सरकारी, सहकारी, निजी र अन्य सरोकारवालाहरूको संलग्नतालाई सुनिश्चित गरी सहभागितात्मक एवं समन्वयात्मक पद्धतिलाई बढावा दिइनेछ । प्रस्तावित नीतिबाट प्राप्त प्रतिफलको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन कृषि विकास मन्त्रालयले गर्नेछ ।

१२. जोखिम

पुष्प खेती तथा पुष्पजन्य ब्यवसायबाट आर्थिक कृयाकलाप, गरीबी न्यूनीकरण, खाद्य सुरक्षा र जैविक विविधता संरक्षण र वातावरणमा सामान्यतया सकारमत्मक प्रभाव पर्ने भएता पनि नीति कार्यान्वयन गर्दा खास गरी पुष्प उत्पादनमा प्रयोग हुने बिभिन्न रासायनिक पदार्थको कारणबाट वातावरण र मानव स्वास्थ्यमा आउने जोखिमलाई सम्बोधन गर्ने उपायहरूको अवलम्बन पुष्प विकास समन्वय समितिले गर्नेछ ।

.....समाप्त.....

द्रष्टव्यः “पुष्प जन्य वस्तु” भन्नाले पुष्प फार्म तथा नर्सरीले प्राकृतिक रूपमा उत्पादन गर्ने बेनी, बोट विरवा, जरा, गानो, कटफ्लावर समेतलाई जनाउँछ ।

पुष्प प्रवर्द्धन नीति, २०६५ कार्यान्वयन कार्ययोजना

नेपाल सरकार (सचिव स्तरीय) मिति २०७१/३६ को निर्णयबाट स्वीकृत

(अवधि : आर्थिक बर्ष २०७१/७२-२०७५/७६)

सि. नं.	उद्देश्य, नीति तथा कार्यनीति	क्रियाकलापहरु	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय	समयसीमा	अनुगमन सूचक	अनुगमन मूल्यांकन गर्ने निकाय	अतिरिक्त साधन श्रोत आवश्यक पर्ने नपर्ने
७ (क) उद्देश्य १: पुष्प तथा पुष्पजन्य वस्तुको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने ।								
१	नेपालका विभिन्न भागमा पुष्प खेती विस्तार गर्न पुष्प नर्सरी स्थापना गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।	पुष्प खेती विस्तार गर्न पुष्प नर्सरी तथा पुष्प बीउ उत्पादन फार्म स्थापनाका लागि आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्ने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय	पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, गैर सरकारी संघ संस्थाहरु, फ्यान	सालवसाली	पुष्प उत्पादक कृषक/फ्यानका सदस्यहरुबाट शहरी क्षेत्र अन्तर्गत प्रति बर्ष थप १० वटा, ग्रामीण क्षेत्रमा प्रति बर्ष थप ५ वटा पुष्प नर्सरी स्थापना भएको हुने र प्रति बर्ष थप २ वटा व्यवसायिक पुष्प बीउ उत्पादन फार्म स्थापना भई संचालन भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	९५ लाख
		विगतमा स्थापित तथा संचालनमा रहेका पुष्प नर्सरीहरुको वैज्ञानिक व्यवस्थापन तथा सदृढीकरणको लागि आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्ने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय	फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, गैर सरकारी संघ संस्थाहरु, फ्यान	सालवसाली	विगतमा स्थापित तथा संचालनमा रहेका पुष्प नर्सरीहरुको प्रति बर्ष १५ वटाका दरले वैज्ञानिक व्यवस्थापन तथा सदृढीकरण भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	३८ लाख

२	<p>व्यवसायिक पुष्प खेतीको संभावना भएका क्षेत्रमा पुष्प फार्महरू स्थापनामा जोड दिइने छ। शिक्षित बेरोजगार तथा सेवा निवृत्त व्यक्ति वा समुहलाई पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसाय स्थापना तथा सञ्चालनका लागि प्रोत्साहन गरिनेछ।</p>	<p>व्यवसायिक पुष्प खेतीको संभावना भएका क्षेत्रमा पुष्प फार्महरू स्थापनाको लागि उत्पादन सामग्री, मेशीन, उपकरण आदि खरिद वा आयातमा आर्थिक सहूलियत तथा छुट दिने।</p>	<p>कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय</p>	<p>पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, गैर सरकारी संघ संस्थाहरू, फ्यान</p>	<p>सालवसाली</p>	<p>प्रति बर्ष ५ वटा नमूना पुष्प फार्म स्थापना तथा सञ्चालनका लागि सहूलियत तथा छुट प्राप्त गरेको हुने।</p>	<p>कृषि विकास मन्त्रालय</p>	<p>५० लाख</p>
२	<p>शिक्षित बेरोजगार तथा सेवा निवृत्त व्यक्ति वा समुहलाई पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसाय स्थापना तथा सञ्चालनका लागि आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्ने।</p>	<p>शिक्षित बेरोजगार तथा सेवा निवृत्त व्यक्ति वा समुहलाई पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसाय स्थापना तथा सञ्चालनका लागि आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्ने।</p>	<p>कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय</p>	<p>पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम, कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय, गैर सहकारी संघ संस्था, फ्यान</p>	<p>सालवसाली</p>	<p>महा नगरपालिका, उपमहा नगरपालिका तथा नगरपालिकाहरूमा प्रति बर्ष कम्तीमा ५ वटा नमूना पुष्प तथा पुष्पजन्य विक्री केन्द्र स्थापना भएको हुने।</p>	<p>कृषि विकास मन्त्रालय</p>	<p>२५ लाख</p>
३.	<p>पुष्प व्यवसायको विकास तथा विस्तार गर्न यससंग सम्बन्धित सरकारी, गैरसरकारी तथा प्राज्ञिक संस्थाहरूसंगको समन्वय तथा सहकार्यमा अध्ययन तथा अनुसन्धान कार्य गरिने छ। पुष्प क्षेत्रको प्रविधी विकास र प्रविधी प्रसारमा संलग्न सरकारी निकायहरूमा दक्ष जनशक्ति र भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गरी शशक्तीकरण गरिने छ।</p>	<p>सरकारी, गैरसरकारी तथा प्राज्ञिक संस्थाहरूका विज्ञहरूसँग पुष्प व्यवसायको विकास तथा विस्तार बारे अध्ययन अनुसन्धान गर्ने।</p>	<p>नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद, वनस्पति विभाग</p>	<p>कृषि तथा बन विश्वविद्यालय, कृषि तथा पशु विज्ञान अध्ययन संस्थान, कृषि विभाग, पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, फ्यान, राष्ट्रिय कृषि अनुसन्धान तथा विकास कोष</p>	<p>सालवसाली</p>	<p>अध्ययन अनुसन्धानको कार्यक्रम संचालन भई प्रतिवेदन प्रकाशन भएको हुने।</p>	<p>कृषि विकास मन्त्रालय, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय</p>	<p>५० लाख</p>

		फ्यानमा पुष्प व्यवसायको विकास तथा विस्तार सम्बन्धी विज्ञहरूको इकाई स्थापना गरी प्रविधि विकास र हस्तान्तरण कार्यको थालनी गर्ने ।	कृषि विभाग, फ्यान	नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्, कृषि तथा वन विश्वविद्यालय, कृषि तथा पशु विज्ञान अध्ययन संस्थान,, कृषि विभाग, वनस्पति विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र,	आगामी आर्थिक बर्ष	फ्यानमा विज्ञहरूको एक इकाई स्थापना भई कार्यान्वयनमा आएको हुने । पुष्प उत्पादनका प्रविधिहरूको प्याकेज वारे २५० जना प्राविधिकहरूले तालीममा सहभागी भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	५ लाख
		पुष्प क्षेत्रको प्रविधि विकास तथा प्रविधि प्रसारमा संलग्न जनशक्तिहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	कृषि विभाग, कृषि तालीम निर्देशनालय	फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, वनस्पति विभाग, कृषि तथा वन विश्वविद्यालय, कृषि तथा पशु विज्ञान अध्ययन संस्थान	सालवसाली	फ्लोरिक्लचर विषयमा १० जना प्राविधिकले उच्च शिक्षा प्राप्त गरेको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	४५ लाख
		पुष्प क्षेत्रको प्रविधि विकास र प्रविधि प्रसारमा संलग्न सरकारी निकायहरूलाई आवश्यक पर्ने भौतिक पूर्वाधारको ब्यबस्था गर्ने	कृषि विभाग, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्	फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, पुष्प अनुसन्धानमा संलग्न अनुसन्धान केन्द्र	सालवसाली	फलफूल विकास निर्देशनालय तथा पुष्प विकास केन्द्र र पुष्प अनुसन्धानमा संलग्न अनुसन्धान केन्द्रमा भौतिक पूर्वाधार स्थापना भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	२५ लाख

४.	पुष्प उत्पादन र उत्पादन उप्रान्तका प्रविधिको सूची तयार गरी प्रकाशन गर्ने ।	नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद, कृषि विभाग	फलफूल विकास निर्देशनालय, कृषि सूचना तथा संचार केन्द्र, पुष्प विकास केन्द्र, वनस्पति विभाग, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, फ्यान्	सालवसाली	पुष्प उत्पादन र उत्पादन उप्रान्तका प्रविधिको पुस्तिका प्रकाशन भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	१० लाख	
	संभाव्यताका आधारमा जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, निजी क्षेत्र तथा दुबैको सहकार्यमा प्रविधिको विस्तार गरिनेछ ।	सरकारी, सहकारी तथा निजी क्षेत्रको सहकार्यमा पुष्प उत्पादन र उत्पादन उप्रान्तका प्रविधिहरूको प्रचार प्रसार गर्ने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, फ्यान्	पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	सालवसाली	पुष्प उत्पादन र उत्पादन उप्रान्तका प्रविधिहरूको प्रचार प्रसारको पोष्टर पम्पलेट, लिफलेट प्रकाशन भई वितरण भएको हुने	कृषि विकास मन्त्रालय	२५ लाख
	संभाव्यताको आधारमा कुनै जिल्लामा कुनै निश्चित प्रजातिको ब्यवसायिक पुष्प खेती हुन सक्ने पाइएमा त्यस जिल्लालाई त्यस प्रजातिको पुष्प क्षेत्र घोषणा गरी ती ठाउँमा पूर्वाधार विकासका एकिकृत प्याकेज ब्यवस्था गर्न प्राथमिकता दिइनेछ ।	सरकारी, सहकारी तथा निजी क्षेत्रको सहकार्यमा पुष्प उत्पादन र उत्पादन उप्रान्तका प्रविधिहरूको प्रचार प्रसार गर्न पुष्प मेला, पुष्प प्रदर्शनी जस्ता कार्यक्रमहरूको आयोजना गर्ने	कृषि विभाग, फ्यान्	स्थानीय निकाय, जिल्ला उद्योग वाणिज्य संघ, फलफूल विकास निर्देशनालय, वनस्पति विभाग, पुष्प विकास केन्द्र, फ्यान्, कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम	सालवसाली	पुष्प उत्पादन र उत्पादन उप्रान्तका प्रविधिहरूको प्रचार प्रसार गर्न राष्ट्रिय स्तरमा प्रति बर्ष १ र क्षेत्रीय स्तरमा प्रति बर्ष ३ वटा पुष्प प्रदर्शनी कार्यक्रम आयोजन भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्राल, नेपाल उद्योगवाणिज्य महासंघ	१५० लाख
५.	संभाव्यताको आधारमा कुनै जिल्लामा कुनै निश्चित प्रजातिको ब्यवसायिक पुष्प खेती हुन सक्ने पाइएमा त्यस जिल्लालाई त्यस प्रजातिको पुष्प क्षेत्र घोषणा गरी ती ठाउँमा पूर्वाधार विकासका एकिकृत प्याकेज ब्यवस्था गर्न प्राथमिकता दिइनेछ ।	निश्चित पुष्प प्रजातिको ब्यवसायिक पुष्प खेतीको क्षेत्र पहिचान गरी घोषणा गर्ने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय	पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, फ्यान्, स्थानीय निकाय	सालवसाली	पुष्प पकेट क्षेत्र घोषणा भई प्रति बर्ष १० हेक्टरमा ब्यवसायिक खेती भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	७५ लाख

		सरकारी, सहकारी तथा नीजि क्षेत्रको संलग्नतामा पुष्प उत्पादन कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय	पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, फ्यान, गैर सरकारी संघ संस्था	सालवसाली	पुष्प खेतीको सम्भावना भएका जिल्लामा पुष्प उत्पादन कार्यक्रम संचालन भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	२५० लाख
		घोषित पुष्प उत्पादन क्षेत्रमा सरकारी, निजी, सहकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्र समेतको सहकार्यमा पूर्वाधारका एकिकृत प्याकेज व्यवस्था गर्न आवश्यक कार्यविधि तर्जुमा गरी पूर्वाधार विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय	कृषि विभाग, सहकारी विभाग, अर्थ मन्त्रालय, पुष्प विकास केन्द्र, फ्यान, गैर सरकारी संघ संस्था	कार्ययोजना अविधि भित्र	सरकारी, निजी, सहकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्र समेतको सहकार्य पुष्प प्रवर्द्धनका प्याकेज सम्बन्धी कार्यविधि तयार भई आवश्यक पूर्वाधार निर्माण भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	५० लाख
६.	व्यवसायिक रुपमा पुष्प खेती भएका पकेटहरूमा पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसाय प्रवर्द्धनको लागि सिंचाई, कृषि सडक, संकलन केन्द्र, शीत भण्डार (कोल्ड स्टोरेज, कुलिङ च्याम्बर भएको ढुवानी साधन), ग्रामीण विद्युतीकरण, उपयुक्त कृषि प्रविधिको विकास, प्रयोगशाला परीक्षण सेवा जस्ता व्यवसाय प्रवर्द्धनका पुर्वाधारहरू सरकारी, निजी, सहकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्र समेतको सहकार्यमा विस्तार गरिने छ ।	व्यवसायिक रुपमा पुष्प खेती भएका पकेटहरूमा सरकारी, निजी, सहकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्र समेतको सहकार्यमा पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसाय प्रवर्द्धनका पुर्वाधारहरू निर्माण गरी संचालन गर्न आवश्यक कार्यविधि तयार गरी पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय	अर्थ मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय उर्जा मन्त्रालय, फलफूल विकास निर्देशनालय पुष्प विकास केन्द्र, सिंचाई विभाग, सहकारी विभाग, फ्यान	आगामी आ.व.	पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसाय प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक पर्ने सिंचाई, कृषि सडक, संकलन केन्द्र, शीत भण्डार (कोल्ड स्टोरेज, कुलिङ च्याम्बर भएको ढुवानी साधन), ग्रामीण विद्युतीकरण, उपयुक्त कृषि प्रविधिको विकास, प्रयोगशाला परीक्षण सेवा जस्ता पुर्वाधारहरू निर्माण गर्न कार्यविधि तर्जुमा भई पूर्वाधार निर्माण कार्य भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	१२५ लाख

		पुष्प व्यवसायलाई आवश्यक पर्ने सिंचाई, कृषि सडक, ग्रामीण विद्युतीकरण जस्ता पूर्वाधार विकासका लागि सम्बन्धित मन्त्रालयहरु सँग समन्वय गर्ने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, फ्यान स्थानीय पूर्वाधार तथा कृषि सडक विभाग, सिंचाई विभाग, नेपाल विद्युत प्राधिकरण	सालवसाली	पुष्प व्यवसायलाई आवश्यक पर्ने सिंचाई, कृषि सडक, ग्रामीण विद्युतीकरण जस्ता पूर्वाधार विकास तथा विस्तार भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	नपर्ने
		पुष्प व्यवसायलाई आवश्यक संकलन केन्द्र, शीत भण्डार स्थापना तथा कुलुङ्ग च्याम्बर सहितको ढुवानी साधन अनुदानमा उपलब्ध गराउने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय	पुष्प विकास केन्द्र, कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय, फ्यान	कार्ययोजना अर्वाधि भित्र	पुष्प व्यवसायलाई आवश्यक ३ वटा संकलन केन्द्र, १ शीत भण्डार स्थापना भएको हुने तथा ४ वटा कुलुङ्ग च्याम्बर सहितको ढुवानी साधन अनुदानमा उपलब्ध भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	७५ लाख
		पुष्प व्यवसाय प्रवर्द्धनका पूर्वाधारहरु सरकारी, निजी, सहकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्रहरुको समेत सहकार्यमा विकास तथा विस्तार गर्ने ।	कृषि विभाग, कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय, फ्यान	फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, गैर सरकारी संघ सस्थाहरु	कार्ययोजना अर्वाधि भित्र	पुष्प व्यवसाय प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक पर्ने पूर्वाधारहरु विकास तथा विस्तार भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	२५ लाख
७	पुष्प व्यवसायको लागि चाहिने रासायनिक मल, प्राङ्गारिक मल, किटनासक, भारनासक, रोगनासक विषादी तथा कृषि सामग्री आदि पुष्प उद्योग तथा पुष्प नर्सरीले सम्बन्धित निकायको सिफारिसमा अन्य मुलकबाट आयात गर्न पाउने ब्यवस्था मिलाईनेछ ।	पुष्प व्यवसायको लागि चाहिने रासायनिक मल, प्राङ्गारिक मल, किटनासक, भारनासक, रोगनासक विषादी तथा कृषि सामग्री आदि अन्य मुलकबाट आयात गर्न पाउने कार्यविधि अनुसार गर्ने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय	पुष्प विकास केन्द्र, वाली संरक्षण निर्देशनालय, माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय, फ्यान	आगामी आ.व.	पुष्प व्यवसायको लागि चाहिने आवश्यक कृषि सामग्री अन्य मुलकबाट आयात गर्न पाउने कार्यविधि अनुसार आयात भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	नपर्ने

८	<p>पुष्प नर्सरी तथा पुष्प फर्महरूले आवश्यक फूलका माउ वोट बिरुवा (Mother Plant), कलमी बिरुवाहरू, फूलको गानो तथा जराहरू, फूलको वीउ बिजन, सिँचाई र बाली संरक्षणका उपकरणहरू, ग्लास हाउस निर्माणका सामग्रीहरू, कुलिङ च्याम्बर भएको ढुवानी साधन (Refrigerated truck) आयातमा लाने कर महसुल रकम आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरी सहूलियत प्रदान गर्न सकिनेछ ।</p>	<p>पुष्प नर्सरी तथा पुष्प फर्महरूलाई आवश्यक फूलका माउ वोट बिरुवा (Mother Plant), कलमी बिरुवाहरू, फूलको गानो तथा जराहरू, फूलको वीउ बिजन, सिँचाई र बाली संरक्षणका उपकरणहरू, ग्रीन हाउस, नेट हाउस, सेड हाउस र ग्लास हाउस निर्माणका सामग्रीहरू, कुलिङ च्याम्बर भएको ढुवानी साधन (Refrigerated truck) आयातमा लाने कर महसुल रकममा छुट सहूलियत प्रदान गर्न नीति तथा कार्यक्रममा उल्लेख गर्ने ।</p>	<p>कृषि विकास मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय</p>	<p>कृषि विभाग, भन्सार विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, फ्यान</p>	<p>सालवसाली</p>	<p>पुष्प नर्सरी तथा पुष्प फर्महरूलाई आवश्यक फूलका माउ वोट बिरुवा (Mother Plant), कलमी बिरुवाहरू, फूलको गानो तथा जराहरू, फूलको वीउ बिजन, सिँचाई र बाली संरक्षणका उपकरणहरू, ग्रीन हाउस, नेट हाउस, सेड हाउस र ग्लास हाउस निर्माणका सामग्रीहरू, कुलिङ च्याम्बर भएको ढुवानी साधन (Refrigerated truck) भन्सार छुट तथा मिनहामा आयात भएको हुने ।</p>	<p>कृषि विकास मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय</p>	<p>नपर्ने</p>
९	<p>पुष्प खेती र पुष्प व्यवसायलाई बिद्यालय, विश्वविद्यालय / कलेजहरूका पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने पहल गरिने छ । कृषि अनुसन्धान केन्द्र तथा कृषि तालिम केन्द्रहरूमा पुष्प खेती सम्बन्धी प्राविधिक तालिम गराउने व्यवस्था गरी पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसायको क्षेत्रमा जनशक्तिको विकास गरिनेछ ।</p>	<p>बिद्यालय तथा विश्वविद्यालय तहको पाठ्यक्रममा पुष्प खेती र पुष्प व्यवसाय सम्बन्धी पाठ्यक्रम समावेश गर्ने ।</p> <p>पुष्प खेती सम्बन्धी प्राविधिक तालिम गराउने व्यवस्था गरी पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसायको क्षेत्रमा जनशक्तिको विकास गर्ने ।</p>	<p>शिक्षा मन्त्रालय, कृषि विकास मन्त्रालय</p> <p>कृषि विभाग, कृषि तालीम निर्देशनालय</p>	<p>शिक्षा विभाग, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, फ्यान, विश्वविद्यालयहरू</p> <p>फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय फ्यान</p>	<p>कार्ययोजना आविधि भित्र</p> <p>सालवसाली</p>	<p>पुष्प खेती र पुष्प व्यवसाय सम्बन्धी पाठ्यक्रममा निरन्तरता र थप समावेश भएको हुने ।</p> <p>पुष्प खेती सम्बन्धी प्राविधिक तालिममा ५० जना अधिकृत प्राविधिक र २०० जना प्राविधिक सहायकहरू तथा ६०० जना कृषकहरूलाई तालीममा समावेश भएको हुने ।</p>	<p>शिक्षा मन्त्रालय, कृषि विकास मन्त्रालय</p> <p>कृषि विभाग</p>	<p>नपर्ने</p> <p>४५ लाख</p>

१०	शहरी क्षेत्रमा र सडक किनारामा पुष्प र पुष्पजन्य बनस्पतिहरू लगाई सडक र शहरको सौन्दर्य बृद्धि गर्ने तथा वातावरण स्वच्छ राख्ने कार्यलाई सरकारी, निजी, सहकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्र समेतको सहकार्यमा विस्तार गरिने छ।	सरकारी, निजी, सहकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्र समेतको सहकार्यमा शहरी क्षेत्रमा र सडक किनारामा पुष्प र पुष्पजन्य बनस्पतिहरू रोपण गर्न कार्यविधि तयार गर्ने।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, वनस्पति विभाग	भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय, गैर सरकारी संघ संस्था, फ्यान	आगामी आ.व.	शहरी क्षेत्रमा र सडक किनारामा पुष्प र पुष्पजन्य बनस्पतिहरू रोपण गर्न कार्यविधि तयार भएको हुने।	कृषि विकास मन्त्रालय	१ लाख
		सार्वजनिक नीजि साभेदारीमा राजमार्ग तथा सहायक मार्गहरूको किनारामा पुष्प र पुष्पजन्य बनस्पतिहरू रोपण गर्ने।	सडक विभाग, फ्यान, वनस्पति विभाग	कृषि विभाग स्थानीय निकाय, फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, गैर सरकारी संघ संस्था, फ्यान	सालवसाली	नेपालका प्रमुख शहरहरू तथा राजमार्गका किनारहरूमा प्रति बर्ष १ लाख पुष्प र पुष्पजन्य रुख प्रजातिका बनस्पतिहरू रोपण भएको हुने।	कृषि विकास मन्त्रालय भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय,	१२५ लाख
		शहरी क्षेत्रमा रहेका खाली जग्गा तथा पार्कहरूमा र सडक किनारामा पुष्प र पुष्पजन्य बनस्पतिहरू रोपण गर्ने।	शहरी विकास मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, वनस्पति विभाग, फ्यान	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, स्थानीय निकाय	सालवसाली	नेपालका प्रमुख शहरहरूमा रहेका खाली जग्गा तथा पार्कहरूमा पुष्प र पुष्पजन्य बनस्पतिहरू रोपण भएको हुने।	कृषि विकास मन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय,	१२५ लाख

११	पुष्प र पुष्पजन्य वस्तुहरु प्रशोधन गरी वानस्पतिक औषधीहरु, अत्तर र अन्य सौन्दर्य प्रशाधनका सामग्रीहरु उत्पादन गर्ने उद्योगहरु स्थापनामा प्रोत्साहन गरिने छ ।	सार्वजनिक नीजि साभेदारीमा पुष्प र पुष्पजन्य वस्तुहरुका प्रशोधन उद्योग स्थापना गर्न विशेष छुट दिने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, उद्योग मन्त्रालय	कृषि विभाग, कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय, फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, फ्यान, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ, जिल्ला उद्योग वाणिज्य संघ	कार्ययोजना अर्वाधि भित्र	पुष्प र पुष्पजन्य वस्तुहरुको प्रशोधन लागि १ नटा नमूना उद्योग स्थापना भई सञ्चालनमा आएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, उद्योग मन्त्रालय	५० लाख
१२	पुष्प खेती तथा ब्यवसायलाई प्रबर्द्धन गर्न यसलाई वितीय संस्थाहरुबाट प्रदान गरिने प्राथमिकता प्राप्त कर्जाको क्षेत्र भित्र पारी आवश्यक ऋण उपलब्ध गराईनेछ ।	पुष्प खेती तथा ब्यवसायलाई प्राथमिकता प्राप्त कर्जाको क्षेत्र तोक्ने र सोही अनुसार सुविधाको ऋण उपलब्ध गराउने ।	अर्थ मन्त्रालय, कृषि विकास मन्त्रालय, नेपाल राष्ट्र बैंक	फ्यान, कृषि विभाग, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	सालवसाली	पुष्प खेती तथा ब्यवसाय प्राथमिकता प्राप्त कर्जाको क्षेत्र तोकिएको हुने र सोही अनुसार सुविधाको ऋण उपलब्ध भएको हुने ।	अर्थ मन्त्रालय, कृषि विकास मन्त्रालय	नर्पने
१३	पुष्प व्यवसायको परियोजना धितोमा राखी कर्जा प्रवाह गर्ने व्यवस्था तथा पुष्प व्यवसाय प्रवर्द्धनका लागि कृषक समुहको जमानतमा ऋण प्रवाह गरिने छ ।	पुष्प व्यवसायको परियोजना धितोमा राखी कर्जा प्रवाह गर्ने व्यवस्था तथा पुष्प व्यवसाय प्रवर्द्धनका लागि कृषक समुहको जमानतमा ऋण प्रवाह गर्न कार्यविधि तयार गर्ने ।	अर्थ मन्त्रालय, कृषि विकास मन्त्रालय, नेपाल राष्ट्र बैंक	फ्यान, कृषि विभाग, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	सालवसाली	पुष्प व्यवसाय परियोजना धितो तथा कृषक समुहको जमानतमा ऋण प्रवाह गर्न कार्यविधि तयार भई ऋण प्रवाह भएको हुने ।	अर्थ मन्त्रालय, कृषि विकास मन्त्रालय	१ लाख
७ (ख) उद्देश्य: २ पुष्प खेती तथा व्यवसायमा निजी क्षेत्रको संलग्नता बढाउदै उत्पादनलाई प्रतिस्पर्धी बनाई आन्तरिक बजार व्यवस्थापन तथा निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने ।								
१	पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसाय / उद्योगलाई राष्ट्रियस्तरमा प्राथमिकता प्राप्त उद्योगको रुपमा मान्यता दिई सोहि अनुरूपका सुविधा प्रदान गरिनेछ ।	पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसाय प्राथमिकता प्राप्त उद्योगको रुपमा मान्यता पाउनका लागि आधारपत्र तयार गर्ने ।	उद्योग मन्त्रालय, कृषि विकास मन्त्रालय	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, फ्यान	आगामी आ.व	पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसाय प्राथमिकता प्राप्त उद्योगको रुपमा मान्यता पाई सोही अनुसारको सुविधा उपलब्ध भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, उद्योग मन्त्रालय	१ लाख

२	पुष्पजन्य बस्तु निर्यातमा आवश्यक पर्ने प्याकेजिङ सामग्री लगायत अन्य उपकरणहरू आयात गर्दा कृषि उपकरणहरू सरहको भन्सार महसुल लगाउने नीति अवलम्बन गरिने छ ।	पुष्पजन्य बस्तु निर्यातका लागि आवश्यक पर्ने प्याकेजिङ सामग्री तथा अन्य उपकरणहरूको आयातमा भन्सार छुट अन्य कृषि उपकरणहरू सरह उपलब्ध गराउने ।	भन्सार विभाग, कृषि विभाग	अर्थ मन्त्रालय, कृषि विकास मन्त्रालय, कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, फ्यान	सालवसाली	पुष्पजन्य बस्तु निर्यात गर्न आवश्यक पर्ने प्याकेजिङ सामग्री तथा अन्य उपकरणहरू भन्सार छुटमा आयात भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय	नपर्ने
३	पुष्प उत्पादन तथा पुष्पजन्य व्यवसाय / उद्योगलाई बिमा गराउन प्रोत्साहन गरिनेछ ।	पुष्प उत्पादन तथा पुष्पजन्य व्यवसाय / उद्योगको बीमा गर्न बीमालेख तयार गर्ने र अन्य कृषि वाली सरह बीमाको प्रिमियममा अनुदान दिने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	अर्थ मन्त्रालय, फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, बीमा समिति, फ्यान	सालवसाली	पुष्प उत्पादन तथा पुष्पजन्य बस्तुहरूको बीमा भएको हुने ।	अर्थ मन्त्रालय, कृषि विकास मन्त्रालय	नपर्ने
४	पुष्प खेतीको विकास तथा प्रवर्द्धनको लागि उत्पादन एवं उत्पादन पश्चात उपभोक्ता सम्म पुग्ने मूल्य अभिवृद्धि श्रृङ्खला को प्रकृत्यामा आवश्यक अध्ययन अनुसन्धानमा प्राथमिकताका दिइनेछ ।	पुष्पवालीको मूल्य अभिवृद्धि श्रृङ्खलाको प्रकृत्यामा आवश्यक अध्ययन अनुसन्धान गर्ने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय	पुष्प विकास केन्द्र, फ्यान, कृषि मन्त्रालय अन्तर्गत सञ्चालनमा रहेका आयोजनाहरू, गैर सरकारी संघ संस्था	सालवसाली	पुष्प वालीको मूल्य अभिवृद्धि श्रृङ्खला अध्ययन भएको प्रतिवेदन प्रकाशन भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	२५ लाख
		पुष्प तथा पुष्पजन्य उत्पादनको आर्थिक तथा अलङ्कारिक महत्व बारे प्रचार प्रसारका गतिविधि सञ्चालन गर्ने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय	कृषि सूचना तथा संचार केन्द्र, पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, फ्यान गैर सरकारी संघ संस्थाहरू	सालवसाली	पुष्प तथा पुष्पजन्य उत्पादनको आर्थिक अलङ्कारिक महत्व बारे विभिन्न माध्यमबाट प्रचार प्रसार भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	२५ लाख

		पुष्प तथा पुष्पजन्य उत्पादनको मूल्य अभिवृद्धि श्रृङ्खला तथा पुष्प तथा पुष्प उत्पादनको महत्व वारे पुष्प दिवस जस्ता कार्यक्रम आयोजन गर्ने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनलाय, फ्यान	पुष्प विकास केन्द्र, गैर सरकारी संघ संस्थाहरु	सालवसाली	पुष्प तथा पुष्पजन्य उत्पादनको मूल्य अभिवृद्धि श्रृङ्खला वारे पुष्प दिवस आयोजन भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	२५ लाख
५	पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसाय / उद्योगसंग संलग्न व्यवसायीहरुले पुष्प तथा पुष्पजन्य बस्तुको सहज निर्यात / आयात लगायत बिक्री बितरण गर्न पाउने ब्यवस्था मिलाईनेछ ।	पुष्प तथा पुष्पजन्य व्यवसायमा संलग्न व्यवसायीहरुलाई पुष्प तथा पुष्पजन्य बस्तुको सहज निर्यात / आयात लगायत बिक्री बितरणको व्यवस्था गर्ने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय	फलफूल विकास निर्देशनालय, फ्यान, पुष्प विकास केन्द्र, भन्सार विभाग, फ्यान	सालवसाली	पुष्प तथा पुष्पजन्य बस्तुको सहज निर्यात/ आयात लगायत बिक्री बितरणको व्यवस्था भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय	नपर्ने
		राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय ढुवानीका साधनहरुमा पुष्प तथा पुष्पजन्य उत्पादन उच्च नाशवान हुने वस्तुको रुपमा मान्यता पाउनका लागि आधारपत्र तयार गर्ने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयान मन्त्रालय	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, फ्यान	सालवसाली	पुष्प तथा पुष्पजन्य उत्पादन उच्च नाशवान हुने वस्तुको रुपमा मान्यता पाउन आधार पत्र तयार भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयान मन्त्रालय	१ लाख
		पुष्प तथा पुष्पजन्य उत्पादन उच्च नाशवान वस्तुले पाउने सुविधा अनुसार निर्यात / आयातका लागि कार्गोमा प्राथमिकता पाउने गरी आवश्यक व्यवस्था एवं समन्वय गर्ने ।	नागरिक उड्डयान प्राधिकरण, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ, फ्यान	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय	सालवसाली	निर्यात / आयातका लागि पुष्प तथा पुष्पजन्य उत्पादन कार्गोमा प्राथमिकता साथ प्रवेश पाएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयान मन्त्रालय	नपर्ने
६	पुष्पजन्य बस्तुलाई अन्तरराष्ट्रिय बजार प्रणालीमा प्रवेश गराउनको लागि आवश्यक पूर्वाधारको विकास गरिनेछ ।	पुष्पजन्य बस्तुलाई अन्तरराष्ट्रिय बजार प्रणालीमा विस्तार गर्नका लागि पूर्वाधार विकास लगायत आवश्यक कार्य गर्ने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय,	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, क्वारन्टाइन कार्यालय, फ्यान	कार्ययोजना अवाधि भित्र	प्रयोगशाला, प्याकेजिङ्ग उपकरण जस्ता पूर्वाधारको विकास भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	१७५ लाख

७	पुष्पजन्य उत्पादनको गुणस्तर कायम राख्न संकलन, प्रशोधन, संचय तथा ढुवानी प्रविधिको साथै बजार मूल्य जस्ता व्यावसायिक सेवा प्रदान गर्ने कार्यमा सरकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको सहभागितामा व्यावसायिक सेवा केन्द्रको स्थापना तथा विकास गरिने छ।	सार्वजनिक नीजि साभेदारीमा पुष्प व्यवसाय प्रवर्द्धनको व्यवसायिक सेवा केन्द्र स्थापना गर्ने।	कृषि विभाग, फ्यान्	कृषि विभाग, पुष्प विकास केन्द्र, फलफूल विकास निर्देशनालय, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय गैर सरकारी संघ संस्था	आगामी आ.व	काठमाण्डौ, पोखरा, चितवनमा पुष्प व्यवसाय प्रवर्द्धनका लागि व्यवसायिक सेवा केन्द्र स्थापना भई सञ्चालनमा आएको हुने।	कृषि विकास मन्त्रालय	३० लाख
८	अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा निर्यात प्रवर्द्धनको लागि विभिन्न उत्पादन स्थल / संकलन केन्द्र / थोक बजारमा नै भन्सार प्रकृया पुरा गरी सोभै वातानुकूलित ढुवानी साधनको माध्यमबाट पुष्प तथा पुष्पजन्य वस्तुलाई बस / ट्रेन / अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको जेट विमान सम्म पुऱ्याउने ब्यवस्था मिलाईनेछ। साथै पुष्प र पुष्पजन्य वस्तुहरूको आयात गर्दा यसको संवेदनशिलतालाई ध्यान दिदै सरलीकृत भन्सार प्रकृयाको ब्यवस्था गरिने छ।	कार्यविधि निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय	भन्सार विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, फ्यान्, पुष्प विकास केन्द्र, अर्थ मन्त्रालय, नागरिक उड्डयान प्राधिकरण	आगामी आ.व	कार्यविधि निर्माण भई सहज आयात निर्यात भएको हुने।	कृषि विकास मन्त्रालय	१ लाख
		निर्यातजन्य पुष्प तथा पुष्पजन्य उत्पादनहरूको गुणस्तरका पक्षमा विश्वसनियता बढाउन अन्तर्राष्ट्रिय प्रचलन अनुसारको गुणस्तरीय प्रणाली अपनाई प्रमाणिकरणको ब्यवस्था गरिने।	कृषि विकास मन्त्रालय, फ्यान्	वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय	सालवसाली	प्रमाणीकरणको ब्यवस्था कार्यान्वयन भएको हुने।	कृषि विकास मन्त्रालय	

९	पुष्प बीउ विजन तथा उत्पादित उत्पादनको खरिद विक्रीलाई व्यवस्थित गर्न देशका प्रमुख स्थानहरूमा अत्याधुनिक प्रविधीयुक्त बजार विकास तथा बिस्तार गरिनेछ ।	पुष्प बीउ विजन तथा उत्पादित उत्पादनको खरिद विक्रीलाई व्यवस्थित गर्न देशका प्रमुख स्थानमा अत्याधुनिक प्रविधीयुक्त बजार थोक तथा खुद्रा बजार स्थापना गर्ने ।	कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय, फ्यान्	संघीय मामिल तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, कृषि विभाग, कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम, फ्यान, स्थानीय निकाय, फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	सालवसाली	काठमाण्डौमा एक पुष्प थोक बजार र देशका अन्य प्रमुख बजारहरूमा ५ वटा खुद्रा बजार स्थापना भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	२२५ लाख
१०	नेपालका विभिन्न भागमा पुष्प ब्यवसाय विस्तार गर्न कट्ट फलावर (ताजा फूल) पसल खोली व्यवसाय गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।	सार्वजनिक नीजि साभेदारीमा पुष्प ब्यवसाय विस्तार गर्न कट्ट फलावर (ताजा फूल) विक्री केन्द्र स्थापना गर्न अनुदान दिने ।	कृषि विभाग, कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय	स्थानीय निकाय, फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम, धरेलु तथा साना उद्योग विभाग, फ्यान	सालवसाली	प्रमुख शहरहरूमा १५ वटा कट्ट फलावरको विक्री केन्द्र स्थापना भएको हुने ।	कृषि विभाग	३० लाख
११	सम्भाव्य अन्तर्राष्ट्रिय बजारलाई लक्षित गरी अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा लोकप्रिय रहेका र नेपालका प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता उच्च रहेका पुष्प जन्य उत्पादनलाई प्रवर्द्धन र निकासी गर्न विशेष जोड दिईने छ ।	पुष्पजन्य उत्पादन निकासी गर्न अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा माग भएका कट्टफलावर उत्पादनको प्रवर्द्धन गर्ने कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय	कृषि वस्तु निर्यात प्रवर्द्धन कार्यक्रम, वनस्पति विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ, फ्यान	सालवसाली	अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा माग भएका कट्टफलावर निर्यात भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	१२५ लाख

		विदेशी आयातकर्ता, निर्यातकर्ता एवं पुष्प उत्पादक व्यवसायीहरू बीच अन्तरक्रिया गर्ने/गराउने ।	कृषि विभाग, फ्याान	वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, फलफूल विकास निर्देशनालय, वनस्पति विभाग, पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, गैर सरकारी संघ संस्था	सालवसाली	विदेशी आयातकर्ता, निर्यातकर्ता एवं पुष्प उत्पादक व्यवसायीहरू बीच अन्तरक्रिया भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	२५ लाख
		सम्भाव्य अन्तराष्ट्रिय बजारलाई लक्षित गरी अन्तराष्ट्रिय स्तरको प्रदर्शनीको आयोजना गर्ने एवं अन्तराष्ट्रिय प्रदर्शनीमा सहभागीता जनाउने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, फ्याान	वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, कृषि विभाग, वनस्पति विभाग, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ, परराष्ट्र मन्त्रालय, स्थानीय प्रशासन, गैर सरकारी संघ संस्था, फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम	सालवसाली	सम्भाव्य अन्तराष्ट्रिय बजारलाई लक्षित गरी अन्तराष्ट्रिय स्तरको प्रदर्शनीको आयोजना भएको हुने र अन्तराष्ट्रिय प्रदर्शनीमा सहभागीता भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, गृह मन्त्रालय	१७५ लाख
		पुष्पजन्य व्यवसायलाई नेपाल व्यापार एफिकृत रणनीतिमा समावेश गर्न आवश्यक पर्ने आधारहरू पूरा हुने गरी प्रवर्द्धन गर्ने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, फ्याान	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम, गैर सरकारी संघ संस्थाहरू	कार्य योजना अर्वाधि भित्र	पुष्पजन्य व्यवसाय नेपाल व्यापार एफिकृत रणनीतिमा समावेशका आधारहरू पूरा गरेको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	२५ लाख

१२	युवा, महिला, जनजाती तथा पिछडीएका बर्गहरुलाई पुष्प व्यवसाय संचालन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।	युवा, महिला, जनजाती तथा पिछडीएका बर्गहरुको लागि पुष्प व्यवसाय स्थापना तथा संचालन गर्न विशेष सुविधा, सहूलियत तथा छुट दिने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय	फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय फ्यान्, गैर सरकारी संघ संस्थाहरु	सालवसाली	प्रति बर्ष २५ वटा नमूना पुष्प व्यवसाय स्थापना भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	२५० लाख
१३	नेपालमा पुष्प व्यवसायको संभाव्यता र महत्वलाई प्रचार र प्रवर्द्धन गरी विदेशी लगानी आकर्षित गर्न अनुकूल वातावरण श्रृजना गरिनेछ ।	पुष्प व्यवसायमा बैदेशिक लगानी आकर्षित गर्न अनुकूल वातावरण श्रृजना गर्न नीति तथा कार्यक्रम तयार गर्ने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ	उद्योग मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय, कृषि विभाग, फ्यान्	दीर्घकालीन	पुष्प व्यवसायमा बैदेशिक लगानी आकर्षित गर्न नीति तथा कार्यक्रम तयार भई बैदेशिक लगानी भित्रिएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, उद्योग मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय	५ लाख
१४	पुष्प व्यवसायको विकास, विस्तार तथा प्रवर्द्धनको लागि आवश्यक पर्ने अन्य सेवा / सुविधा तथा कर छुट नेपाल सरकारका अन्य स्वीकृत नीति अनुरूप उपलब्ध गराइनेछ ।	पुष्प व्यवसायको विकास, विस्तार तथा प्रवर्द्धनको लागि आवश्यक पर्ने अन्य सेवा / सुविधा तथा कर छुट नेपाल सरकारका अन्य स्वीकृत नीति अनुरूप उपलब्ध गराउने ।	भन्सार विभाग, कृषि विभाग	कृषि विकास मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय, फ्यान्	तत्काल	पुष्प व्यवसायको विकास, विस्तार तथा प्रवर्द्धनको लागि आवश्यक पर्ने कर छुटमा उपलब्ध हुने नीतिगत व्यवस्था भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	नपर्ने
७(ग) उद्देश्य: ३ स्थानिय पुष्प अनुर्वाांशिक स्रोतको संक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने ।								
१	नेपालका स्थानीय, रैथाने, फूल फुल्ने तथा नफुल्ने आलङ्कारिक बोटबिरुवा पहिचान गरी तिनको वैज्ञानिक विवरण तयार गरि सुचिकृत गरिने छ र नियमित रूपमा लागत/अभिलेख अध्यावधिक गरिनेछ । साथै नेपालमा भएको मौलिक तथा रैथाने आलङ्कारिकबोट बिरुवाको पेटेन्ट अधिकार सुरक्षित गरिनेछ ।	नेपालका स्थानीय, रैथाने, फूल फुल्ने तथा नफुल्ने आलङ्कारिक बोटबिरुवा पहिचान गरी तिनको वैज्ञानिक विवरण तयार गर्ने र नियमितरुमा अध्ययवधिक गर्ने ।	वनस्पति विभाग, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्, कृषि विभाग	कृषि तथा वन विश्वविद्यालय, कृषि तथा पशु विज्ञान अध्ययन संस्थान, फलफूल विकास निर्देशनालय पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, जिल्ला वन कार्यालय, फ्यान्	सालवसाली	नेपालका स्थानीय, रैथाने, फूल फुल्ने तथा नफुल्ने आलङ्कारिक बोटबिरुवा पहिचान भई तिनको वैज्ञानिक विवरण तयार तथा अध्ययवधिक भएको हुने ।	वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय, कृषि विकास मन्त्रालय	१० लाख

		मौलिक तथा रैथाने नेपालका आलङ्कारिकबोट बिरुवाको पेटेन्ट अधिकार सुरक्षित गर्न आधार पत्र तयार गर्ने ।	उद्योग मन्त्रालय, कृषि विकास मन्त्रालय	वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय, कृषि विभाग, वनस्पति विभाग, फलफूल विकास केन्द्र, कृषि तथा वन विश्वविद्यालय, फ्यान्	मध्यकालीन	मौलिक तथा रैथाने नेपालका आलङ्कारिकबोट बिरुवाको पेटेन्ट अधिकार प्राप्त भएको हुने	उद्योग मन्त्रालय, कृषि विकास मन्त्रालय, वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय	५ लाख
२	नेपालको राष्ट्रिय फूल लाली गुरास लगायत अन्य मौलिक तथा रैथाने फुल फूलने वा नफुलने आलङ्कारिक बोट बिरुवाहरू मध्ये व्यवसायिकरण गर्न सकिनेलाई व्यवसायिकरण गरिने र प्रचलित कानून अनुसार प्रतिबन्ध लगाईएका बोट बिरुवाहरूलाई प्रतिबन्धित सूचिमा सूचिकृत गरिने छ ।	सार्वजनिक नीजि साभेदारीमा राष्ट्रिय फूल लाली गुरास लगायत अन्य मौलिक तथा रैथाने फुल फूलने वा नफुलने आलङ्कारिक बोट बिरुवाहरू व्यवसायिकरण गर्न कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	कृषि विभाग, वनस्पति विभाग, फ्यान्	फलफूल विकास निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, गैर सरकारी संघ सस्था	सालवसाली	सार्वजनिक नीजि साभेदारीमा व्यवसायिक कार्यक्रम संचालन भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, नेपाल उद्योगवाणिज्य महासंघ	१२५ लाख
		प्रचलित कानून अनुसार प्रतिबन्ध लगाईएका बोट बिरुवाहरूलाई प्रतिबन्धित सूचिमा सूचिकृत गरी प्रकाशन तथा प्रचार प्रसार गर्ने ।	कृषि विभाग, वनस्पति विभाग	वनस्पति विभाग, कानून व्यवस्था मन्त्रालय वाली संरक्षण निर्देशनालय, पुष्प विकास केन्द्र, फ्यान्	सालवसाली	प्रतिबन्ध लगाईएका बोट बिरुवाहरूको सूची तयार भएको हुने	कृषि विकास मन्त्रालय	१ लाख

३	जैविक विविधता संरक्षणमा सहयोग पुऱ्याउन पुष्पजन्य वस्तुको स्थानीय संरक्षण (In situ conservation) गर्दै सहभागितात्मक जैविक विविधता संरक्षण क्षेत्र (Participatory biodiversity conservation area) विकास गरिने छ । साथै Ex-situ conservation का लागि राष्ट्रिय आनुवांशिक श्रोत केन्द्र (Gene Bank) मा संरक्षण गरिनेछ ।	स्थानीय स्तरमा पुष्पजन्य वस्तुका जैविक विविधता संरक्षण (In situ conservation) को लागि इकाई गठन तथा परिचालन गर्ने ।	फलफूल विकास निर्देशनालय, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	पुष्प विकास केन्द्र वनस्पति विभाग, स्थानीय निकाय, गैर सरकारी संघ संस्था, फ्यान	सालवसाली	पुष्पजन्य वस्तुका जैविक विविधता संरक्षणको लागि सम्भावित जिल्लामा इकाई गठन भएको हुने	कृषि विकास मन्त्रालय, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	२५ लाख
		पुष्पजन्य वस्तुका जैविक विविधताको Ex-situ conservation का लागि राष्ट्रिय आनुवांशिक श्रोत केन्द्र (Gene Bank) मा संरक्षण गर्ने	नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद	फलफूल विकास निर्देशनालय, कृषि तथा वन विश्वविद्यालय कृषि विभाग, वनस्पति विभाग, फ्यान, पुष्प विकास केन्द्र	सालवसाली	राष्ट्रिय आनुवांशिक श्रोत केन्द्र (Gene Bank) पुष्प वस्तुको संरक्षित भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	२५ लाख
४	जैविक विविधतामा आधारित पुष्प बजार तथा पुष्प उद्योग / ब्यवसायको विकास गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।	जैविक विविधतामा आधारित पुष्प बजार तथा पुष्प उद्योग / ब्यवसायको विकास गर्न अध्ययन अनुसन्धान गर्ने ।	कृषि विभाग	कृषि ब्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय, वनस्पति विभाग, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, पुष्प विकास केन्द्र, फलफूल विकास निर्देशनालय, फ्यान	मध्यकालीन	जैविक विविधतामा आधारित पुष्प बजार तथा पुष्प उद्योग / ब्यवसायको विकासको अध्ययन अनुसन्धानको प्रतिवेदन प्रकाशन भएको हुने	कृषि विभाग	५ लाख
		सार्वजनिक नीजि सहकारीको सहकार्यमा जैविक विविधतामा आधारित पुष्प बजार तथा पुष्प उद्योग स्थापना गर्ने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, फ्यान	कृषि ब्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय, वनस्पति विभाग, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, पुष्प विकास केन्द्र	दीर्घकालीन	जैविक विविधतामा आधारित ३ वटा पुष्प बजार तथा १ पुष्प उद्योग स्थापना भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	४० लाख

५	पर्यावरण र पर्यावरणीय सेवा प्रदान गर्ने परागसेचक (Pollinators) र अन्य मीत्र जीवहरूको संरक्षण र दिगो परिचालनका लागि वातावरण मैत्री प्राञ्चारिक मल र जैविक तथा प्राञ्चारिक बिषादी प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।	वातावरण मैत्री प्राञ्चारिक मल र जैविक तथा प्राञ्चारिक बिषादी प्रयोग गर्न सचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	कृषि विभाग, वाली संरक्षण निर्देशनालय, माटो व्यवस्थापन निर्देशनालय	फलफूल विकास निर्देशनालय, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, पुष्प विकास केन्द्र, फ्यान	सालवसाली	पुष्प उत्पादक १०० जना कृषकहरूलाई वातावरण मैत्री प्राञ्चारिक मल र जैविक तथा प्राञ्चारिक बिषादी प्रयोग जानकारी गराइएको हुने ।	कृषि विभाग	१० लाख
		पुष्प खेती तथा पुष्पजन्य व्यवसायका लागि Good Agriculture Practice हरूको पहिचान र प्रसार गर्ने ।	कृषि विभाग, कृषि प्रसार निर्देशनालय, फलफूल विकास निर्देशनालय	फ्यान, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, पुष्प विकास केन्द्र	सालवसाली	पुष्प उत्पादक तथा फ्यानका १०० जना कृषक तथा सदस्यहरूलाई Good Agriculture Practice जानकारी गराइएको हुने ।	कृषि विभाग	२५ लाख
		पर्यावरण र पर्यावरणीय सेवा प्रदान गर्ने परागसेचक (Pollinators) र अन्य मीत्र जीवहरूको संरक्षण गर्न सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, वाली संरक्षण निर्देशनालय	पुष्प विकास केन्द्र, फ्यान	सालवसाली	परागसेचक (Pollinators) र अन्य मीत्र जीवहरूको संरक्षणका लागि कार्यक्रम संचालन भएको हुने ।	कृषि विभाग	१० लाख
६	पुष्पजन्य जैविक विविधताको संरक्षण, संवर्द्धन तथा दीगो उपयोगको लागि अध्ययन, अनुसन्धान एवं प्रसारको कार्यलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।	पुष्पजन्य वस्तुको जैविक विविधताको संरक्षण, संवर्द्धन तथा दीगो उपयोग वारे अध्ययन अनुसन्धान गर्न सरकारी, गैरसरकारी तथा प्राज्ञिक संस्थाहरूका विज्ञहरूको टोली गठन गर्ने ।	नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद	फलफूल विकास निर्देशनालय, कृषि तथा वन विश्वविद्यालय, विश्वविद्यालयहरू, कृषि तथा पशु विज्ञान अध्ययन संस्थान, पुष्प विकास केन्द्र कृषि विकास मन्त्रालय, वनस्पति विभाग, फ्यान, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, पुष्प विकास केन्द्र	आगामी आ. व	जैविक विविधताको संरक्षण, संवर्द्धन तथा दीगो उपयोग वारे अध्ययन अनुसन्धान एवं प्रसार गर्न सरकारी, गैरसरकारी तथा प्राज्ञिक संस्थाहरूका विज्ञहरूको टोली गठन भइ अध्ययन कार्य प्रारम्भ भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	२५ लाख

		सार्वजनिक तथा नीज साभेदारीमा जैविक विविधताको संरक्षण, संवर्द्धन तथा दीगो उपयोग वारे प्रसार गर्ने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय वनस्पति विभाग, फ्यान	नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, पुष्प विकास केन्द्र, जिल्ला वन कार्यालय	सालवसाली	जैविक विविधताको संरक्षण, संवर्द्धन तथा दीगो उपयोग वारे प्रसार प्रचारका कार्यक्रम संचालन भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय	१० लाख
८. संस्थागत व्यवस्था:								
१.	प्रबर्द्धन नीतिलाई कार्यान्वयन गर्न सरकारी तथा नीजी क्षेत्रको संलग्नता १२ सदस्यीय एक उच्चस्तरीय पुष्प व्यवसाय विकास समन्वय समितिको गठन गरिने छ	पुष्प प्रबर्द्धन नीति र नीति कार्यान्वयन कार्ययोजना वारे समन्वय एवं मार्गदर्शनको लागि उच्च स्तरीय समितिको बैठक बस्ने ।	कृषि व्यवसाय प्रबर्द्धन तथा तथ्याङ्क महाशाखा	उद्योग मन्त्रालय, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, फ्यान	सालवसाली	समितिको बैठक प्रत्येक आर्थिक बर्षमा कमतीमा २ पटक बसेको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय	१।५ लाख
९. आर्थिक स्रोतको व्यवस्था:								
१.	पुष्प व्यवसाय विकास समन्वय समितिले पुष्प व्यवसायको विकास तथा प्रवर्द्धन गर्न आर्थिक स्रोत जुटाउन आवश्यक कार्य एवं समन्वय गर्नेछ ।	पुष्प व्यवसायको विकास एवं प्रवर्द्धन गर्न आर्थिक स्रोतको पहिचान तथा बजेट रकम अनुमान गर्ने ।	अर्थ मन्त्रालय, कृषि विकास मन्त्रालय	उद्योग मन्त्रालय, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, गैर सरकारी संघ संस्था, फ्यान	आगामी आर्थिक बर्ष २०७१/७२	पुष्प व्यवसायको विकास एवं प्रवर्द्धन गर्न नेपाल सरकार, राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय संघसंस्थाबाट प्राप्त हुने सहयोग रकम, अन्य कुनै स्रोतबाट आवश्यक बजेट रकम प्राप्त भएको हुने ।	अर्थ मन्त्रालय, कृषि विकास मन्त्रालय	नपर्ने

		प्राप्त बजेट रकम कार्ययोजनाका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न परिचालन गर्ने ।	कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, उद्योग मन्त्रालय, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, फ्यान, गैर सरकारी संघ संस्था	आगामी आर्थिक बर्ष २०७१/७२	नीति कार्यान्वयन कार्ययोजनामा उल्लेख भएका क्रियाकलापहरू सञ्चालन भएको हुने ।	पुष्प व्यवसाय विकास समन्वय समिति	नपने
११. अनुगमन तथा मूल्यांकन व्यवस्था:								
१.	पुष्प प्रवर्द्धन नीतिलाई कार्यान्वयन गर्न स्थानीय तहदेखि केन्द्रिय तहसम्मको कार्ययोजना तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धीत सरकारी, सहकारी, नीजि र अन्य सरोकारवालाहरूको संलग्नतालाई सुनिश्चित गरी सहभागितात्मक एवं समन्वयात्मक पद्धतिलाई प्रोत्सहान दिइने र यसको कार्यान्वयनबाट प्राप्त प्रतिफलको अनुगमन तथा मूल्यांकन कृषि विकास मन्त्रालयले गर्नेछ ।	पुष्प व्यवसायको विकास तथा प्रवर्द्धनका लागि सञ्चालित कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्न केन्द्रिय, क्षेत्रीय तथा जिल्ला तहमा अनुगमन इकाई गठन गर्ने ।	कृषि विभाग	उद्योग मन्त्रालय, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, कृषि विभाग, फलफूल विकास निर्देशनालय, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, फ्यान, गैर सरकारी संघ संस्था	आगामी आर्थिक बर्ष २०७१/७२	केन्द्रिय, क्षेत्रीय तथा स्थानीय तहमा अनुगमन इकाई गठन भई अनुगमन भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, पुष्प व्यवसाय विकास समन्वय समिति	२५ लाख

		पुष्प प्रवर्द्धन नीति, २०६९ कार्यान्वयन स्थितीको समीक्षा गर्ने ।	कृषि विभाग, क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालयहरु, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	उद्योग मन्त्रालय, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, फ्यान, गैर सरकारी संघ संस्था, विभिन्न तहमा गठित अनुगमन इकाई	सालवसाली	पुष्प प्रवर्द्धन नीति, २०६९ कार्यान्वयन स्थिती बारे जिल्ला देखि केन्द्र सम्म चौमासिक तथा बार्षिक समीक्षा भएको हुने ।	कृषि विकास मन्त्रालय, पुष्प ब्यवसाय विकास समन्वय समिति	१० लाख
--	--	--	---	--	----------	--	---	--------

कम (रु. मा)								
सि.नं.	श्रोत	आ.व. २०७१/७२	आ.व. २०७२/७३	आ.व. २०७३/७४	आ.व. २०७४/७५	आ.व. २०७५/७६	कुल जम्मा	प्रतिशत
१.	नेपाल सरकार	४,४०,३२,५००	५,१३,७१,२५०	५,८७,१०,०००	६,६०,४८,७५०	७,३३,८७,५००	२९,३५,५०,०००	७३.६१
२.	कृषक र नीजि क्षेत्रको सहभागिता (फ्यान सहित)	१,५४,११,३३८	१,७९,७९,८९४	२,०५,४८,४५०	२,३१,१७,००६	२,५६,८५,५६३	१०,५२,४२,२५०	२६.३९
	कुल वार्षिक बजेट रकम (रु.)	५,९४,४३,८३८	६,९३,५१,१४४	७,९२,५८,४५०	८,९१,६५,७५६	९,९०,७३,०६३	३९,८७,९२,२५०	१००

